

Árpád-kori településrészlet és késő középkori temető Szigetszentmiklós-Dunára- dűlőn az M0 körgyűrű nyomvonalán

(PM 010-es lelőhely)

2009. május 25. és október 30. között került sor a Csepel-sziget nyugati szélén az M0-ás autópályától délre eső terület feltáráására. A helyszín nem volt ismeretlen számunkra, hiszen 1988-ban Írásné Melis Katalin számolt be arról, hogy az épülő M0-ás nyomvonalában végzett letmentés során kora bronzkori gödrök és 16. századi gabonásveremek kerültek elő (ÍRÁSNÉ 1991, 70). 2003-ban Reményi László és Terei György folytatott kutatásokat az autópályát lehajtójában, ahol az elmúlt évekhez hasonlóan őskori objektumok, néhány Árpád-kori gödör és egy nagyobb kemencebokr látott napvilágot (REMÉNYI–TEREI 2004).

A 2009-ben kutatott terület régészeti szempontból két részre osztható. Az északi, Dunához közelebb eső területre, illetve a II. Rákóczi Ferenc utcától keletre, a sziget belseje felé eső kisebb részre. Az előbbin néhány őskori tárológödör valamint nagyobb számban késő középkori beásások illetve árkok kerültek elő, melyeket a későbbi mezőgazdasági művelés erősen megbolygatott. Ezen terület déli felében csak középkori objektumokat találtunk. Közöttük a legjelentősebb két Árpád-kori földbe mélyített ház előkerülése (SE-178, SE-179).

Az egyik (SE-178-as) ház téglalap alaprajzú, oldala rézsús, alja egyenes és

Detail of an Árpád period settlement and late Medieval cemetery at Szigetszentmiklós-Dunára- dűlő along the path of the M0 motorway

(Site PM 010)

The territory south of the M0 motorway on the western edge of Csepel Island was uncovered between May 25 and October 30, 2009. The site was already familiar since in 1988, Katalin Írásné Melis had reported on early bronze age pits and 16th century grain pits unearthed during rescue excavations along the path of the M0 motorway (ÍRÁSNÉ 1991, 70). László Reményi and György Terei conducted investigations in the area of a motorway exit in 2003, where, similarly to the past years, prehistoric features, a few Árpád period pits and a large cluster of ovens were uncovered (REMÉNYI–TEREI 2004).

The territory investigated in 2009 could be divided in two parts from an archaeological point of view: a northern part closer to the Danube and a smaller part east of II Rákóczi Ferenc Street running towards the interior of the island. A few prehistoric storage pits and a large number of late medieval pits and ditches were uncovered on the former territory, all badly disturbed by later agricultural activities. The southern part of this area contained only medieval features. The most significant ones were two Árpád period semi-subterranean houses (SE-178, SE-179).

One of the houses (SE-178) had an oblong ground plan with slanting walls and

1. kép: Az SE-178-as ház
Fig. 1: House no. SE-178

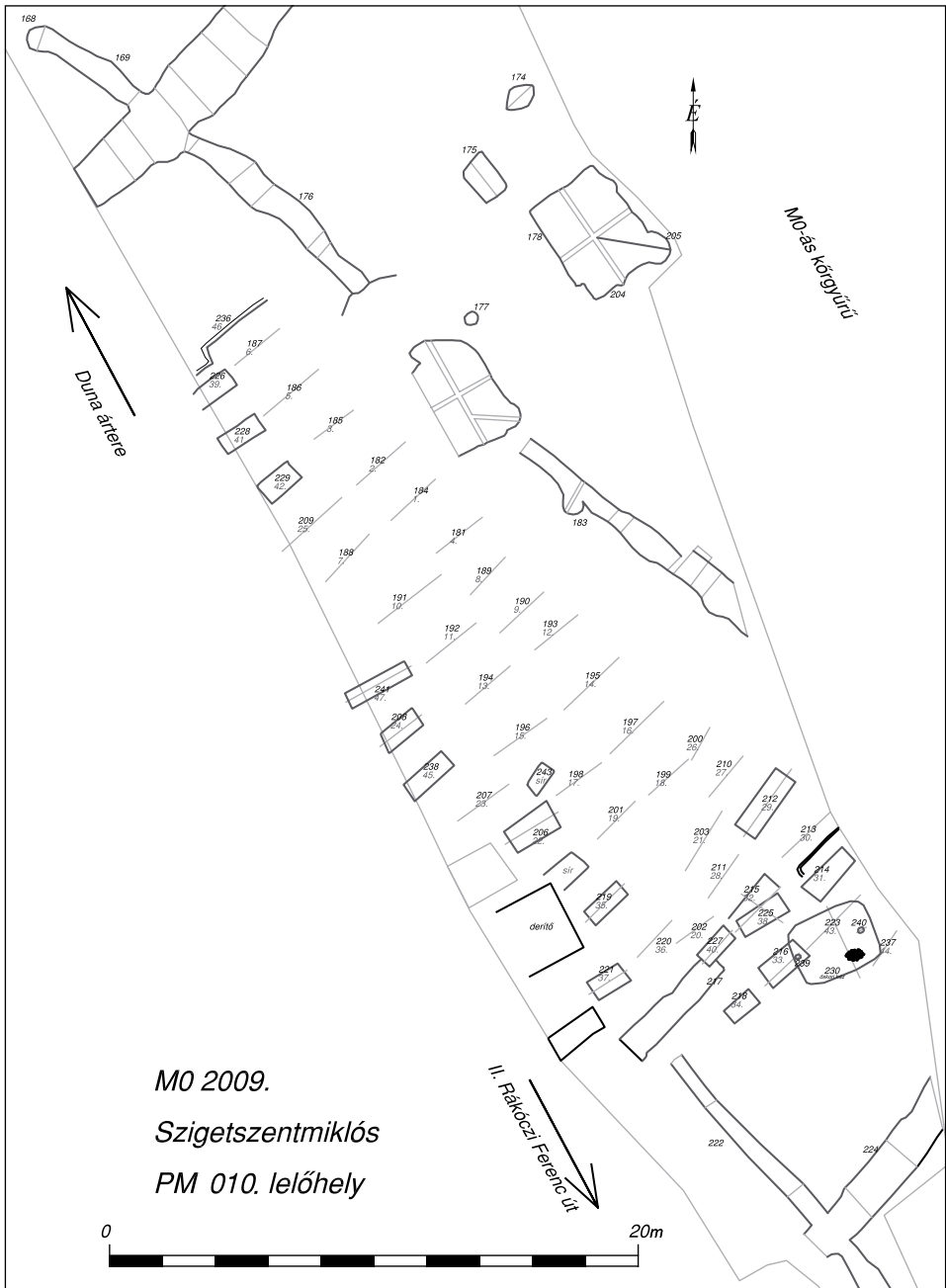

tapasztott volt. Keleti sarkában tapasztott agyagkemencét figyelhetünk meg, mely erősen túlnyúlt a ház keleti oldalán. A kemence oldalát illetve száját kváderkövekkel és malomkő töredékeivel erősítették meg. A ház tengelyében három oszlophely került elő, ezen kívül a bejáratnál lehetett kapcsolatban az a sekély cölöplyuk, mely a kemencével szemközti oldalon került elő (1. kép).

A másik, téglalap alaprajzú, egyenes oldalú, egyenetlen aljú házat (SE-179-es) kelet-nyugati irányban egy újkori csatornaárok vágta át. Ez erősen roncsolta az előző építményhez hasonlóan itt is meglévő, a keleti sarokba tapasztott, a ház oldalán túlnyúló agyagkemencét. A kemence környezetében nagyszámú kváderkőtöredéket találtunk. Az oszlophelyek közül itt csak egyet tudtunk dokumentálni a délkeleti oldalon: a kis mélységű cölöplyukat a ház oldalába vágták. Valószínűleg a többi is hasonló jellegű lehetett, ezeket azonban a későbbi beásások elpusztították. A ház nyugati oldalát egy későbbi árok vágta.

a flat, plastered floor. A daubed clay oven was observed in the eastern corner, which extended far beyond the eastern side of the house. The walls and the mouth of the oven were strengthened with ashlars and millstone fragments. Three postholes were found along the axis of the house, while the shallow posthole discovered across the oven could be connected to the entrance (Fig. 1).

The other oblong house with straight walls and an uneven floor (SE-179) was intersected by a modern sewage ditch running in an east-west direction which badly damaged the daubed clay oven, which, similarly to the construction described above and stood in the eastern corner and extended beyond the wall of the house. Only one of the postholes could be documented on the southeast side where a shallow posthole was cut into the wall of the house. The other postholes must have been similar but they were destroyed by later pits. A later ditch intersected the western wall of the house.

2. kép: A temető felmérési rajza
 Fig. 2: Survey map of the cemetery

3. kép: Madártávlati felvétel a temetőből
Fig. 3: Aerial photo of the cemetery

Jelentősebbnek mondható a Dunához közelebb eső terület keleti részén előkerült 47 síros késő középkori temetőrészlet (2-3. kép). Sajnos a temető egészét nem sikerült feltárnunk, mivel a NIF Zrt. nem tudta a teljes kisajátítási területet átadni a feltárás számára. Reményeink szerint 2010 tavaszán ez a terület is átadásra kerül, így ennek feltárásával még több információt nyerhetünk majd a temetőről.

A 2009. évi ásátás során a temető északi, nyugati és keleti szélét találtuk meg. Ugyanakkor megfigyelhettük, hogy a temetőkezések déli irányban tovább húzódnak az átadásra nem került kisajátítási terület alá. A sírok soros elrendezésűek, melyekből eddig három sort tártunk fel. A temető közelében feltételezhetően egy templom is állhatott, ez azonban a kutattott területen nem került elő.

Part of a medieval cemetery with 47 graves was a significant find found in the eastern part of the territory lying closer to the Danube (Figs. 2-3). Regrettably the entire cemetery could not be unearthed since the NIF Zrt. could not make the whole of the appropriated territory ready for excavation. Hopefully, it will still be accessible in the spring of 2010 and its excavation will yield even more information on the cemetery.

The northern, the western and the eastern edges of the cemetery were found in 2009. We could also observe that the graves continued in a southerly direction to the part of the appropriated territory that was not yet accessible for excavation. The graves were arranged in rows. Three rows were unearthed. A church must have stood close to the cemetery but it was not found on the investigated territory.

Zsolt Bernert, anthropologist in the Anthropological Collection of the Hungarian Museum of Natural History has carried out the physical anthropological analysis of the cemetery and has determined the age and the gender of the dead.

The graves were intact disregarding a few shallow modern disturbances (water pipes). Most of the northwest-southeast oriented graves were oblong (a single trapezoid grave was observed – grave no. 12) with straight walls. They had diverse measurements. In general, adults were buried in larger graves (longer than 2 m and 75-120 cm wide), while the graves of the infants were smaller (generally less than 2 m long and less than 1 m wide). The fills mostly contained shards.

Three quarters of the graves contained traces of coffins, mostly in the form of coffin nails. Their numbers ranged between 1 and 3 pieces although grave no. 5 con-

A temető embertani vizsgálatát, a kor és nem szerinti meghatározásokat Bernert Zsolt, a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tárának antropológusa végzi.

Néhány sekélyebb, modern kori (vízvezetékcső) bolygatástól eltekintve a sírok érintetlenek voltak. Az északnyugat-délkeleti tájolású sírgödörök legtöbbször téglalap alakú (egy esetben figyeltünk meg trapéz alakú sírt – 12. sír), egyenes falú volt. Méretük változó, általánosságban azonban elmondhatjuk, hogy a felnőtteket nagyobb méretű (2 méternél hosszabb és 75–120 cm széles) sírokba temették, míg a gyermekek sírjai kisebbek voltak (hosszban általában 2 m, míg szélességben 1 m alattiak). Betöltésükben főleg kerámiatöredékeket találtunk.

A temetkezések 75 %-ában találtunk koporsóra utaló nyomokat, legtöbbször koporsószegeket. Számuk átlagosan 1 és 3 közötti, de előfordult olyan sír is (5. sír), melyben 10 darab koporsószeg volt. Két esetben (7. és 10. sír) famadarványokat, egyben pedig (47. sír) koporsóvasalás töredékét is megfigyelhettük, a koporsóvagy faszervezet alakjára azonban még ezek sem nyújtanak elég információt.

A halottakat a sírgödörben háton fekvő, nyújtott helyzetben temették el. Két esetben figyeltünk meg rendellenes temetkezést. A 32. sírban, közvetlenül a 38-as sír mellé, egy oldalára fektetett, felhúzott lábú egyént temettek, míg a 44. sírban lévő halott lábait valószínűleg összekötözték.

A temető összes feltárt sírját tekintve, 50 %-ban maradtak meg a kéz és karcsontjai, így ezeknél tudtunk kartartást megfigyelni. A karokat keresztben közvetlenül a medence fölött, a medencén vagy mellkason helyezték el. Néhány esetben

találtak 10 koporsóvasalást. In two cases (graves nos. 7 and 10), wooden remains were also found, while in a single grave (no. 47) an iron coffin fitting could be observed. These finds, however, did not provide sufficient information on the shape of the coffin or the wooden construction.

The dead were placed in the grave shaft in an extended position on their backs. Irregular burials were observed in two cases. In grave no. 32, where the deceased had been laid on their side with pulled up legs, was buried right next to grave no. 38. The legs of the person buried in grave no. 44 were probably bound together.

The positioning of the arms could be observed in half the recovered graves where the bones of the hands and the arms were preserved. The arms were crossed just above the pelvis, over the pelvis or over

4. kép: A 30. sír
Fig. 4: Grave no. 30

az eltemetett karjai szorosan a testtel párhuzamosan helyezkedtek el, vagy kissé a combnyakhoz közelítettek, de megfigyeltünk olyan helyzetet is, mely során az egyik kar szívtájékra, a másik kar keresztben volt elhelyezve a medence fölött, vagy a mellkason (21. sír, 23. sír, 25. sír).

Feltételezhetően családi, rokoni kapcsolatra utaló temetkezést négy esetben állapítottunk meg. Mind a négy sírban egymás mellé gyermekeket temettek el. Három esetben két-két gyermek volt közösen eltemetve (18., 20., és a 23. sír), míg egyszer három gyermek feküdt egymás mellett (46. sír). A családi sírok közül három (18., 23. és 46. sír) mellékletet is tartalmazott.

Ezekkel együtt összesen kilenc sírban találtunk sírmellékletet, melyek többségükben a viselet részét képezték. A talált mellékletek a késő középkori (Anjou-, Zsigmond-kori) temetők jellegzetes leletei. A leletekről bővebb információt majd csak restaurálásuk után tudunk közölni, az alábbiakban csupán egy rövid bemutatást adunk.

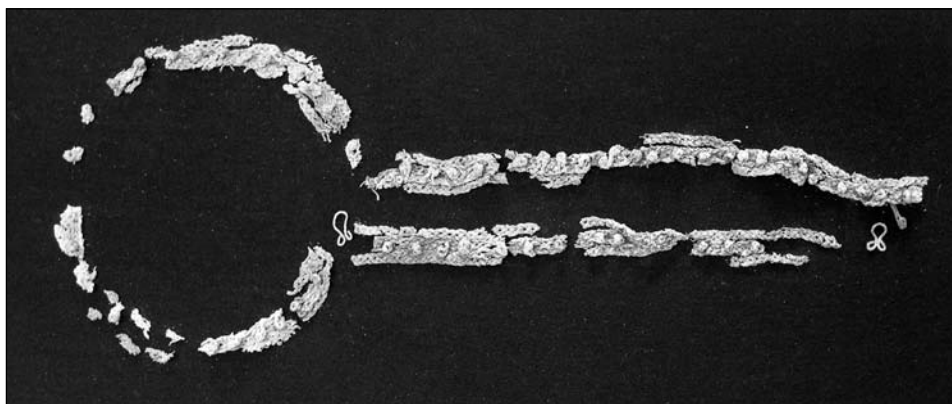
A 3. sírban fekvő gyermek övtájékán kisméretű bronzveretet találtunk, amely feltehetően ruhadísz lehetett. Ugyancsak ruhadísznek gondoljuk a 30. sírban (4. kép) feltárt női csontváz mellkasán talált ruhaszegélyt (5. kép), amelyen textilmaradványokat és párizsi kapcsot sikerült megfigyelni. Ugyanebből a sírből, a koponya mellől egy gömbfejű hajtű is előkerült. A hajtű és a párizsi kapocs párhuzamait a legtöbb késő középkori temetőben megtaláljuk. A 18. sírban fekvő két gyermek közül az egyik bordái között bőrfoszlányokat és fémszállal futtatott csipkefonat maradványait találtuk meg. A 43. sírban talált bronzlemez párizsi kapoccsal, valamint a 46. sírban fekvő egyik

the chest. In a few cases, the arms were extended parallel to the body, or were somewhat flexed at the thighs. In a few cases, one of the arms was bent in the region of the heart while the other one had been crossed over the pelvis or the chest (graves nos. 21, 23 and 25).

Burials suggesting family or kinship relations could be determined in four cases. Infants were buried side by side in all the four graves. In three cases, two children were buried together (graves nos. 18, 20 and 23), and three infants lay side by side in one of the graves (no. 46). Three of the family graves contained grave goods (graves nos. 18, 23 and 46).

Together with the above burials, nine graves contained grave goods, generally articles of clothing. The grave goods may be classed among the characteristic finds of late medieval cemeteries (Anjou and Sigismund periods). A more detailed description of the finds will be possible after they are restored. In the following description they will only be introduced briefly.

A small bronze mount was found in the region of the waist region of the child in grave no. 3, which was probably a clothing ornament. The edging of the garment was trimmed (Fig. 5) found on the chest of a female skeleton in grave no. 30 (Fig. 4) and was perhaps also a decoration on the dress. Textile remains and a French hook could also be observed on the body. A globular-headed hairpin was uncovered by the skull in the same grave. The analogues to the hairpin and the French hook can be found in most late medieval cemeteries. Leather shreds and the remains of a lace plaiting decorated with a metal thread were found among the ribs of one of the two infants in grave no. 18. The bronze plaque with a French hook in grave no. 43 and the textile

5. kép: A 30. sírban feltárt ruhaszegély maradványai
 Fig. 5: Remains of garment edging from grave no. 30

gyermek mellkasán háromszög alakban talált textilmaradványt is a ruhadíszekhez köthetjük. A temetőből egy sima, díszítés nélküli karikagyűrű is előkerült (16. sír). Analógiája többek között Kaszaperről ismert (BÁLINT 1938, 162).

A már említett 23. számú kettős gyermeksírban az egyik kislány fején és feje alatt bronzfíttel díszített csipkés pártadisz, vagy fátyol maradványa került elő. Hasonló darab Sajószögeden került elő (SZÖRÉNYI 2008, 262). A másik kislány bordái között ruhához tartozó csipkemaradványokat, a koponya fölött pedig spirális gömbös díszet találtunk. A 24. sírban fekvő töredékes csontvázú gyermek mellett, szintén spirális gömbös ruhadísz volt. Spirális gömbös dísz analógiáit Kaszaperről és Homokmégýről (LANTOS 2008, 276–277) is ismerünk. Csipkés pártatöredéket találtunk még a 46. számú, hármas gyerektemetkezést tartalmazó sír egyik koponyájánál is. Pontos datálást segítő éremlelet sajnos nem került elő, ugyanakkor a leletek és párhuzamaik alapján a temető korát az Anjou- és Zsigmond-korra tehetjük.

remains delineating a triangle on the chest of one of the infants in grave no. 46 were also dress ornaments. A plain finger ring without any decoration was also found in the cemetery (grave no. 16). Among other places, an analogy to this ring was found at Kaszaper (BÁLINT 1938, 162).

The remains of a lace-decorated, spangled headdress or a veil were uncovered on and under the head of one of the little girls in grave no. 23 with the two infant burials. A similar item was found at Sajószöged (SZÖRÉNYI 2008, 262). Lace remains from the dress were found among the ribs and a spiral globular ornament lay over the skull of the other girl. Another spiral globular ornament lay beside the incomplete skeleton of an infant in grave no. 24. The analogies to the spiral globular ornaments are known from Kaszaper and Homokmégý (LANTOS 2008, 276–277). A headdress fragment with a lace ornament was found by one of the skulls in the triple infant burial in grave no. 46. Regrettably, no coins were found to help date the graves more exactly. Nevertheless, the cemetery can be dated from the Anjou

Végül megemlítendő még, hogy ugyan ezen a lelőhelyen kissé távolabb, a terület déli, sziget belseje felé eső részén, szondázó feltárást végeztünk, amely során egy bronzkori gödörkomplexum került elő.

Mint fentebb említettük a feltárások a 2010-es évben folytatódnak, melyek során a temető további sírjai és déli határa is előkerülhetnek.

Merkl Máté – Terei György

and Sigismund periods based on the finds and their analogies.

Finally, it should be mentioned that test excavations where a Bronze Age pit complex was unearthed were conducted at the same site somewhat farther to the south towards the interior of the island.

As already mentioned, excavations will continue in 2010 and hopefully further graves and the southern edge of the cemetery will be identified.

Máté Merkl – György Terei

Irodalom/References:

BÁLINT 1938 – Bálint A.: A kaszapéri középkori templom és temető. (Das Gräberfeld und die Kirche von Kaszaper aus dem Mittelalter). *Dolgozatok 14* (1938) 139–190.

ÍRÁSNÉ 1991 – Írásné Melis K.: Csepel-sziget–Vízművek. *RégFüz 42* (1991) 70.

REMÉNYI-TEREI 2004 – Reményi L. – Terei Gy.: Szigetszentmiklós-Laki hegy-Dunára dűlő. *Aqfüz 10* (2004) 172–176.

LANTOS 2009 – Lantos E.: Középkori templom és temetőrészlet Homokmégy-Szentegyházparton (Mittelalterliche Kirche und Gräberfeldsteil von Homokmégy-Szentegyházpart). *ArchÉrt 134* (2009) 259–281.

SZÖRÉNYI 2008 – Szörényi G. A.: Sajószöged középkori temetői. *ArchÉrt 133* (2008) 251–272.